

גאוה בירושלים – בין דימוי למציאות

המשגות ודימויים של מצעד הגאוה בירושלים

יערה הר-טוב

מצעד הגאוה בירושלים 2002

מוגש כעבודה סמינריונית בקורס "היסטוריה קווירית וטרנסג'נדרית בעת החדשה"

לד"ר איריס רחמימוב

התוכנית ללימודי מגדר

10.10.2013

תוכן עניינים:

2 ----- הקדמה

מבוא:

3 ----- מקורות

4 ----- מצעדי גאווה – רקע היסטורי ומחקרי

6 ----- פעילות להט"ב בית בירושלים והקמת הבית הפתוח

המשגות ודימויים של מצעד הגאווה בירושלים:

9 ----- *"ירושלים היא מיקרו קוסמוס... היא מכילה בתוכה את כל המיעוטים"* – פוליטיקה ומגוון בירושלים

15 ----- *"כל דבר שאתה עושה בירושלים מיד נהיה מסורת"* – מסורת מול חידוש במצעד הירושלמי

18 ----- *"אנחנו לא רוצים נערים בהירים חלקים בתחתוני מיני מוזהבים וקדטים על משאיות"* – תל אביב בעיניים ירושלמיות

23 ----- *"כמו חזיר במקדש"* - התנגדויות למצעד בירושלים

27 ----- *"זה מסמל חלק מהירושלמיות השפויה"* - המצעד כסמל למאבק על ירושלים פלורליסטית

30 ----- **סיכום**

31 ----- **ביבליוגרפיה**

הקדמה:

בעבודה זו אני מבקשת לעקוב אחר ההתגבשות של מצעד הגאווה הירושלמי הראשון, שנערך בעיר ביוני 2002, ולבחון מספר המשגות ודימויים של המצעד בקרב פעילים בקהילה הלהטביית ובקרב הציבור הרחב בירושלים. ברצוני להשיג שתי מטרות עיקריות: ראשית, אבקש לסקור את התפתחות המצעד ואת דרכי התגבשותו ולמלא בכך חלל מחקרי, כיוון שהעיסוק האקדמי במצעדי הגאווה בארץ, ובכלל זה במצעד הירושלמי הוא מועט. המטרה השניה היא לעסוק בדימויים המרכזיים הקשורים למצעד בירושלים, כפי שהם עולים מתוך זווית הראיה של העוסקים בהפקתו ומתוך זווית הראיה של האוכלוסיה הירושלמית הנחשפת אליו.

העבודה נפתחת במבוא, המספק את הרקע הנדרש להבנת ההקשר בו פעל המצעד הירושלמי. תחילה אציג את המקורות עליהם אני מסתמכת, ובהמשך אסקור בקצרה את הרקע ההיסטורי של מצעדי גאווה בעולם ובישראל, ואספק מידע על הפעילות הלהטביית בירושלים בשנות ה-90.

החלק המרכזי של העבודה עוסק בתוכן המצעד ובהמשגות ודימויים הנוגעים למצעד הגאווה בירושלים. בחלק זה אבחן את המאפייניים הייחודיים של המצעד הירושלמי ואת הדימויים השונים הקשורים בו, כפי שהם באים לידי ביטוי בדברי המרואיינים ובחומרים נוספים. תחילה אבחן את הפוליטיקה הירושלמית ומגוון האוכלוסיות הירושלמיות, כפי שהן באו לידי ביטוי במצעד ובפעילות בבית הפתוח. לאחר מכן אבחן את המרכזיות של המסורת והדת בעיצוב תוכן המצעד ואת המשמעות שלהן בתחושת הייחודיות של מצעד בירושלים. בהמשך אעסוק בהגדרתו של המצעד כניגודו של המצעד בתל אביב - אבחן כיצד ממשיגים הפעילים את ייחודיותה של ירושלים וכיצד הם רואים את העיר תל אביב. שני הפרקים האחרונים יעסקו בדימוי של המצעד עבור אלו שאינם צועדים בו - המתנגדים למצעד והתומכים בו. אבחן כיצד ממשיגים המתנגדים את מצעד הגאווה וכיצד מתמודדים עם כך הפעילים, ואראה כיצד הפך המצעד לסמל למאבק על צביונה של העיר.

מבוא

מקורות

עבודה זו מבוססת על מגוון מקורות מידע הנוגעים לפעילות להט"ב בית בירושלים ולמצעד הגאווה שנערך בה לראשונה ב-7 ליוני 2002. המקור העיקרי הוא ראיונות שערכתי עם ארבעה פעילים מרכזיים בקהילה הירושלמית בשנים הרלוונטיות למחקר. הראיונות כללו מפגש אחד, שנמשך בין שעה וחצי לחמש שעות, והתנהל כשיחה חופשית, בה ביקשתי לשמוע את הדברים המרכזיים בעיני המרואיינים בנוגע לקהילה הלהט"בית באותה תקופה ולארגון המצעד וכן, על האופן בו הם חוו את הפעילות שלהם בנושא. כל המרואיינים נתנו את הסכמתם להופיע בשם המלא בעבודה זו ואישרו את השימוש בתוכן הראיון ובציטוטים מתוכו, להוציא חלקים רגישים שסומנו על ידם. הבחירה להזכיר את המרואיינים בשם איפשרה לי מעט פחות חופש פעולה, כיוון שהיא צמצמה במקצת את האפשרות להתייחס לכל החומר בחופשיות. אך למרות זאת, מצאתי שהדבר חשוב, הן משום שלתפיסתי התפקיד שמילאו בבית הפתוח רלוונטי עבור הקוראים לשם הבנה טובה של דבריהם, והן משום שמדובר בקהילה קטנה וחששתי שלא יהיה ניתן לטשטש בהצלחה את פרטי הזהות. המרואיינים היו: ג'רי לוינסון, ממקימי הבית הפתוח ויושב הראש שלו לאורך שבע השנים הראשונות לקיומו, דני סאביץ', גזבר העמותה והיועץ המשפטי של הבית הפתוח בשנים הראשונות לקיומו, יוסי וולפסון, פעיל בבית הפתוח ומחברי הועדה התוכנית של המצעד ותמר אשר שי, ממקימות הבית הפתוח, קו המידע וארגון ההרצאות, ופעילה בארגון המצעד הראשון.

נוסף לראיונות נעזרתי בחומרים רבים הנמצאים בארכיון הבית הפתוח בירושלים. חומרים אלו כוללים פרטוקולים של ישיבות ועד העמותה ומליאת העמותה, תכתובות הנוגעות למצעד, פלאיירים, סטיקרים ופרוספקטים, קטעי עיתונות, פשקווילים מרחובות העיר ומסמכים נוספים. כמו כן, נעזרתי בחומרים אשר התפרסמו באינטרנט בשנים הרלוונטיות כגון תמונות וכתבות באתרי חדשות, ובאתר "גוגלי". שימוש מרכזי עשיתי גם במאמרו של חגי אלעד, מנכ"ל הבית הפתוח בין השנים 1999-2006, "מהמסלול של מצעד הגאווה בירושלים רואים את החומות"¹, במאמר זה מתאר אלעד את סיפור הקמת הבית הפתוח ומצעדי הגאווה בירושלים.

¹ חגי אלעד, בירושלים, מהמסלול של מצעד הגאווה רואים חומות, בתוך: ישראל כ"ץ, זאב דגני ותמר גרוס (עורכים), אי-כאן שפה, זהות, מקום, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2008. עמ' 252-276.

על אף שמטרתה המרכזית של עבודה זו היא להתמקד במצעד הגאווה הראשון שנערך בירושלים, המקורות הראשוניים המרכזיים של העבודה הינם ראיונות שנערכו היום, כ-11 שנה לאחר קיום המצעד, מסיבה זו, ובאופן בלתי נמנע, האירועים שהתרחשו בשנים שלאחר המצעד הראשון היו חלק בלתי נפרד מדברי המרואיינים והם רלוונטיים גם לנקודת המבט שלי כחוקרת. בחרתי בעבודה שלא להתעלם מעובדה זו ולכן אזכיר לאורך העבודה אירועים שהתרחשו בשנים שלאחר המצעד הראשון מתוך מחשבה שהדבר יכול לסייע בהבנת נקודת המבט הנוכחית של המרואיינים ולשפוך מעט אור על גם על תהליכים שעבר המצעד לאורך השנים.

מצעדי גאווה - רקע היסטורי ומחקרי

מצעד הגאווה הראשון בעולם התקיים ב-1970 בעיר ניו יורק לציון שנה למהומות סטנוול אשר התרחשו ביוני 1969. אירועי סטנוול היו התקוממות אלימה כנגד ההתעמרות הקבועה של המשטרה כנגד הומואים, לסביות וטרנסג'נדרים אשר בילו בבארים באיזור. ההתקוממות האלימה יוצאת הדופן, נותרה כאירוע מכונן בזיכרון הקוירי האקטיביסטי והובילה לקיום מצעד הגאווה הראשון בניו יורק ובהמשך למצעדים בערים מרכזיות נוספות. אליזבת ארמסטרונג וסוזנה קרייג (Armstrong and Crage) מציינות שעל אף העובדה שמהומות סטנוול אינן אירוע יחיד מסוגו הרי ששילוב הזמן והמקום, יחד עם תגובה תקשורתית, ייצבו את האירועים כחלק מהותי בזיכרון הקולקטיבי של הקהילה, וכאירוע המכונן של התקוממות להט"בית ודרישת הקהילה לשוויון זכויות.² מאז המצעד הראשון שנערך בניו יורק נערכו מצעדים נוספים בערים רבות ברחבי העולם, לרוב בחודשים יוני או יולי, ואלו ממשיכים גם כיום.

לינדה ג'ונסון (Lynda Johnston) מצביעה על כך שמצעדי גאווה מהווים משא ומתן על הנוכחות במרחב העירוני הציבורי. המצעד העובר ברחובות העיר מערער על הקיום הסטרייטי המקובל ומכניס לתוכו דבר חדש. המצעדים מהווים מעבר מן הספרה הפרטית – המבווישת, לספרה הציבורית, באקט של גאווה. אירועים אלו מהווים מעין "יציאה מהארון" קהילתית בהם

Elizabeth A. Armstrong, and Suzanna M. Crage, "Movements and Memory: The Making of the *Stonewall Myth*." *American Sociological Review* 71, American Sociological Association 2006. Pp. 725

דורשים חברי הקהילה להשתייך למרחב העירוני ולהפוך אותו, באופן זמני, למרחב קווירי.³ מצעדי הגאווה ברחבי העולם נחקרים בתחומי דעת מגוונים, כגון גיאוגרפיה⁴, סוציולוגיה⁵ והיסטוריה. בשל ריבוי המחקרים לא אוכל לסקור כאן את כל החומר הקיים.

רבים ממצעדי הגאווה בעולם כיום הם אירועים שונים מאוד מהמצעד הנערך בירושלים. מצעדים רבים ממוקדים סביב אירועים תיירותיים רבי משתתפים שמרכזם בידור ויש בהם מימד מסחרי מובהק. המצעדים הם חגיגות רחוב גדולות המושכות אליהן אנשים מכל העולם שבאים במיוחד על מנת להשתתף או לצפות.⁶ המצעד בירושלים הוא מצעד שונה, ואעמוד על כך ביתר פירוט בהמשך העבודה, רבים מן המחקרים הקיימים אינם מתייחסים למציאות דומה לזו המתקיימת בירושלים. יוצא מכלל הוא המצעד ברומא, אשר לו מספר מאפיינים דומים לאלו של המצעד בירושלים. אתייחס לנושא זה ביתר הרחבה בפרק העוסק במשמעויותיהן של הדת והמסורת במצעד בירושלים.

בארץ לא זכו עד כה מצעדי גאווה לעיסוק מחקרי רב. גלעד פדבה ערך מחקר על התגובות התקשורתיות למצעד הגאווה בירושלים⁷, צבי טריגר בחן את חופש הביטוי כפי שהוא עולה בעתירה שהוגשה נגד קיום המצעד בירושלים.⁸ בנוסף לכך, מוזכרים מצעדים בכמה עבודות העוסקות בחווית שייכות עירונית⁹ וב"פינקווש"¹⁰.

מצעד הגאווה הרשמי הראשון בישראל התקיים בשנת 1998 בתל אביב ואורגן על ידי "האגודה לשמירת זכויות הפרט". קדמו לו אירועים משמעותיים בחיזוק הקהילה, כגון אירועי הוויגטסוק, בהם חסמו פעילים כביש ראשי למשך שעותיים כתגובה להתנהלות המשטרה, וכן זכייתה של דנה אינטרנשיונל באירוויזיון שהייתה אירוע משמעותי ומחזק בתולדות הקהילה.

Lynda Johnston, **Queering Tourism: Paradoxical Performances of Gay Pride Parades**,³ Psychology Press, 2005. Pp. 8-9

שם.⁴

Allison H.F. Burgess, *It's Not A Parade, It's A March!: Subjectivities, Spectatorship, and Contested Spaces of the Toronto Dyke March*, Doctorate Thesis, University of Toronto, 2011

Lynda Johnston, 2005. Pp. 4⁶

גלעד פדבה, "נעלבים באופן טבעי? ארבע פרדיגמות בשיח התקשורתי ההטרסקסואלי אודות מצעד הגאווה בירושלים", *סוגיות חברתיות בישראל: כתב עת לנושאי חברה*, גיליון 7, המרכז האוניברסיטאי אריאל, 2009. עמ' 149-120.

⁸ צבי טריגר, "בין ירושלים לאום אל פאחם: על מה שיש ועל מה שאין בפסיקת בג"ץ בעניין מצעדי הגאווה בירושלים וצעדת הימין הקיצוני באום אל פאחם", *המשפט*, גיליון 27, המכללה למנהל, 2009. עמ' 380-339.

⁹ טובי פנסטר, ואיתי מנור, "אזרחות הומו-לסבית במרחב העירוני התל-אביבי והירושלמי", *סוציולוגיה ישראלית*, גיליון י"ב, אוניברסיטת תל אביב, 2010. עמ' 28-7.

¹⁰ אייל גרוס, "הפוליטיקה של זכויות להט"ב: בין (הומו) נרמטיביות ו(הומו) לאומיות לפוליטיקה קווירית", *מעשי משפט*, גיליון ה', אוניברסיטת תל אביב, 2013. עמ' 141-101.

ארבע שנים אחריו התקיימו המצעדים הראשונים בירושלים ובאילת, ושנה אחריהם התקיים מצעד בחיפה.¹¹

פעילות להט"בית בירושלים והקמת הבית הפתוח

על מנת להבין את התהליכים שקדמו ליוזמה לערוך מצעד גאווה בירושלים ברצוני לסקור בקצרה את התגבשות הפעילות הלהט"בית הירושלמית בשנים שקדמו ליוזמה ולתאר בקצרה את תהליך הקמתו של הבית הפתוח. בשנות התשעים פעלו בירושלים שני ארגונים מרכזיים בנושא הלהט"ב – קל"ף והעשירון האחר. קל"ף – קהילה לסבית פמיניסטית, היה ארגון ארצי וירושלים היתה אחד המוקדים המרכזיים לפעילויות של הארגון (יחד עם תל אביב וחיפה). חיה שלום מספרת על המחצית הראשונה של שנות התשעים כתקופת הפריחה של הארגון. החברות קיימו מפגשים חודשיים וזימו חשיפה תקשורתית, בשנת 92 אף התקיימה בירושלים הפגנה של נשים לסביות, אשר מחו כנגד נסיון להסיר תערוכת צילומים של קהילת לסביות ספרטיסטיות מסן-פרנסיסקו. נוסף על הפעילות בארגון, הייתה נוכחות לסבית משמעותית בפעילויות שמאל פוליטיות של התנגדות לכיבוש, כגון "נשים בשחור" ו"תנועת נשים לשלום". עבור נשים שלקחו חלק בפעילויות אלו הן היו מקום חשוב למפגשים חברתיים ולהיכרויות.¹² עם זאת, בשל האופי הפוליטי הברור של חלק מהפעילויות, הן התאימו רק לנשים שיכלו להתחבר למטרות הפוליטיות הפמיניסטיות והשמאלניות של ההתארגנויות, ואחרות לא מצאו בהן את מקומן.

הארגון הדומיננטי השני שפעל בירושלים היה "העשירון האחר", זוהי התארגנות של סטודנטים מהאוניברסיטה העברית, שקמה בשנות ה-90 במטרה לתת מענה לצרכיהם של סטודנטים להט"בים. יש לציין שעל אף המטרה המוצהרת לפנות לכלל הקשת הלהט"בית, הארגון כלל בפועל בעיקר גברים, כפי שזוכרים הפעילים בו: "העשירון האחר שהבית הפתוח נולד מתוכו היה גוף יותר גברי, היה בו משקל משני ללסביות, משקל אפסי לטרנסים וטרנסיות ואין לי מושג איפה הבי בתמונה".¹³ כמו כן, הוא פנה לסטודנטים באופן כמעט בלעדי ולא ענה לצרכים

¹¹ יהונתן לוי, דוד רטנר וים יהושע, "מצעד הגאווה: שני בירושלים, ראשון בחיפה", וואלה חדשות, 2.6.2013. <http://news.walla.co.il/?w=/403075>

¹² חיה שלום, ההיסטוריה של קל"ף, גרסת מקור בעברית שלא פורסמה. המאמר פורסם כ: Haya Shalom, *The Story of CLaf: The Community of Lesbian Feminists, Sappho in the Holy Land: Lesbian Existence and Dilemmas in Contemporary Israel*, Chava Frankfort Nachmias and Erella Shadmi (eds.), SUNY Press, 2005. Pp. 39-63

¹³ ראיון עם יוסי וולפסון, 21.8.2013.

של הקהילה הרחבה יותר¹⁴, כך שלמרות קיומו של הארגון באותן שנים הגברים המרואיינים תיארו שנים אלו בתחושה של שממה, בדידות ואפשרויות מצומצמות להיכרות ולבילוי. עבור גברים הומואים מרחבי הפעילות היו מפגשים בגן העצמאות וכן מספר בתי קפה אשר הזמינו אליהם בגלוי את חברי הקהילה. כפי שמספר דני סאביץ':

*"אז הייתה את הקהילה של גן העצמאות, שהיא קהילה בעיני, שלא היתה רק מקום של קרוזינג ושוטטויות כלומר היה שם אנשים שהכירו אחד את השני. ואם מישהו לא הופיע אז תחושה קורה ואם הוא בסדר. זה סימנים של סוג של קהילה. והיו מכירים אחד את השני אבל לא היה משהו שנתן מקום באמת להתפתחות אישית. אז היה באמת כל פעם איזה בית קפה כמו תמול שלשום... שהיה המקום שבו ההומואים גם יכולים להגיע וגם יכולים לפגוש. זה מה שהיה, לא היה שום דבר אחר. זה היה שממה, היה שממה מאוד גדולה."*¹⁵

הבדל זה בין גברים ונשים יכול לספק אולי חלק מן ההסבר לשאלת הדומיננטיות הגברית בהקמתו של הבית הפתוח. נשים, שהיו אקטיביסטיות בירושלים של שנות ה-90, חשו פחות צורך בהקמתו של ארגון נוסף, כפי שמספרת תמר: "אני חושבת שקל"ף די ענה על הצרכים של לסביות בעיר די הרבה שנים, ולגברים לא היה. והם רצו שזה יהיה לכולם, וזה קצת קשה להציע למישהו שבע ארוחה נוספת"¹⁶.

מעיון בגליונות של אחד מהעיתוני הקהילה של התקופה - "הזמן הורוד", מן השנים שקדמו להקמת הבית הפתוח ניכר מיעוט אפשרויות המפגש והבילוי עבור הקהילה הלהט"בית בירושלים, וכן השינוי שהתרחש עם הקמתו של הבית הפתוח אשר החל לקיים מפגשים לצעירים, ערבי תרבות וקו מידע עבור הקהילה. מפגשי הנשים של קל"ף אשר התקיימו לפני הקמת הבית הפתוח המשיכו להתקיים.¹⁷

כפי שנאמר, הקמתו של הבית הפתוח התבססה על קבוצה של סטודנטים אשר פעלו במסגרת "העשירון האחר" באוניברסיטה העברית. ג'רי לוינסון, דני סאביץ', עלי ורדי ואחרים, ביקשו להקים מקום, מרחב שבו יוכלו בני הקהילה להתכנס, לקיים פעילות תרבותית ולצאת לפעילויות הסברה חיצוניות. כבר בשלב מוקדם של הארגון הוזמנו נשות קל"ף לקחת חלק בעשייה

¹⁴ ראיון עם דני סאביץ', 25.6.2013.

¹⁵ שם.

¹⁶ ראיון עם תמר אשר שי, 9.9.2013.

¹⁷ גליונות "הזמן הורוד", 1997-1999. מתוך ארכיון הבית הפתוח.

בבית הפתוח וחלקן, ביניהן תמר אשר וחייה שלום, נענו והצטרפו ליוזמה. הפעילות החלה בהקמתו של קו מידע עבור חברי קהילה ירושלמים, בהמשך החל הבית הפתוח בקיום מפגשים חברתיים של קבוצות מגוונות וכן בקיום "שירות ההרצאות" במסגרתו פעילי הבית הפתוח ערכו פעילויות הסברה בבתי ספר ובמוסדות אחרים. ב-1999, לאחר כשנתיים של פעילות נשכרה על ידי העמותה דירה בבניין משרדים במרכז העיר ירושלים.

ההחלטה על קיום מצעד גאווה בירושלים הועלתה לדיון באסיפה כללית של העמותה ב-21 לפברואר 2002 על ידי חגי אלעד. מקריאה בפרוטוקול ומהראיונות עם הפעילים עולה שלא הייתה זו החלטה קלה. בדיון עלו שאלות וחששות – האם אנשים יגיעו למצעד? האם בטוח לצעוד ברחובות ירושלים? והאם הקהילה בשלה להפקת אירוע גדול מסוג זה? בסיום הדיון נערכה הצבעה והוחלט לקיים מצעד ברוב של 26 קולות בעד, 5 נגד ו-41 נמנעים.¹⁸ מצעד הגאווה הראשון בעיר התקיים מספר חודשים לאחר מכן, ב-7 ליוני 2002.

¹⁸ פרוטוקול אסיפה כללית של עמותת הבית הפתוח מיום 21.2.2002, מתוך ארכיון הבית הפתוח.

המשגות ודימויים של מצעד הגאווה בירושלים

"ירושלים היא מיקרו קוסמוס... היא מכילה בתוכה את כל המיעוטים" – פוליטיקה

ומגוון בירושלים

המאפיין המרכזי של המצעד בירושלים אותו מציגים המרואיינים, הוא שמצעד הגאווה בירושלים הוא הפגנה, פעילות אקטיביסטית פוליטית המשמשת לשתי מטרות מרכזיות. ראשית, המצעד נועד להיות מוקד להעצמה קהילתית מקומית להט"בית, עבור הצועדים בו, הצופים בו והנחשפים אליו באמצעי התקשורת. מטרתו השניה של המצעד היא לקדם שינוי בדעת הקהל בנוגע לקהילה הלהט"בית, לערער סטריאוטיפים ודעות קדומות ולהוביל לשוויון זכויות לקהילה.¹⁹

במצעד הראשון היו המארגנים מודעים היטב למשמעויות הפוליטיות הכרוכות בארגון המצעד וקבלת החלטות כמו – היכן לצעוד? מי יהיו הדוברים? איזו מוסיקה תושמע במצעד? אילו סיסמאות ושלטים ינשאו במצעד? נחוו על ידם כפעילות חלוצית של יצירה חדשה ומשמעותית. אחד האתגרים המרכזיים שעמדו בפני מארגני המצעד היה ההתמודדות עם מגוון אוכלוסיות המחזיקות בעמדות פוליטיות מגוונות, ניתן להבין זאת היטב מתוך דבריו של יוסי וולפסון:

"עצם זה שאתה פועל כהומו, שלא לדבר על להטב"ק במקום כזה [ירושלים], זה כבר מהלך שהוא טעון... ואני חושב שזו היתה גם בחירה של הבית הפתוח מהתחלה ללכת על הגבולות האלו. זה גבולות שהם מאד עדינים, כי אתה לא יכול להיות ארגון מעמדה פוליטית מאד מאד מגובשת ולהמשיך לייצג את הקהילות כי אתה מאבד את האנשים. אתה רוצה להיות ארגון שיהיה בסולידריות עם הומואים ועם לסביות וטרנס ובי פלסטינים, אתה רוצה להיות ארגון שיהיה בסולידריות עם מאבקי צדק אחרים, עם פלסטינים בכלל, ונגד כיבוש ונגד דיכוי, ואתה רוצה להיות ארגון שמשרת, שנותן קול ומעצים וסולידרי עם להטב"קים דתיים לאומיים באפרת ובהתנחלויות אחרות ובתוך ירושלים ועם הומואים מצביעי ליכוד. אתה צריך להיות מקום שהם יוכלו לבוא אליו. הם, אתה, זה מין קו זהיר כזה שבו אתה יכול לבטא סולידריות אבל אתה לא יכול לבטא עמדה פוליטית מאוד מובהקת."²⁰

¹⁹ מטרות אלו של מצעד הגאווה עלו בדבריהם של כל המרואיינים וכן אצל: חגי אלעד, 2008. עמ' 279-299. למסקנות דומות הגיעה גם גילי הרטל במחקרה על הבית הפתוח: גילי הרטל, פוליטיקה של גאווה ובושה בפעילות להט"ב בישראל, עבודת דוקטור, התוכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר-אילן (בדפוס).

²⁰ ראיון עם יוסי וולפסון, 21.8.2013.

על מנת להבין את משמעויותיו הפוליטיות של המצעד בירושלים, חשוב להבין את המורכבות הפוליטית הייחודית של העיר ירושלים. מבחינות רבות ירושלים היא למעשה שלוש ערים שונות. הדבר בא לידי ביטוי בהפרדה הברורה בין שכונות יהודיות חרדיות, שכונות יהודיות לא חרדיות ושכונות ערביות²¹. בשנת 2002 67% מתושבי העיר היו יהודים ו-33% ערבים, מקרב היהודים כ-30% משתייכים לאוכלוסייה החרדית, וזו מהווה כ-20% מכלל האוכלוסייה בעיר.²² כל אחת מן הקבוצות הללו כוללת בתוכה מגוון רחב של קבוצות קטנות יותר. פעילות להט"בית בירושלים, המבקשת לפנות לכלל התושבים בעיר עומדת בפני אתגר. פעילי הבית הפתוח ניסו להתמודד עם אתגר זה כאשר ביקשו ליצור מקום המזמין את כלל התושבים בירושלים – חילוניים, חרדים, דתיים לאומיים, ערבים נוצרים ומוסלמים ועוד. מסיבות אלו, מיום הקמתו של הבית הפתוח עסקו מקימיו ומפעיליו בשאלה האם וכיצד ניתן ליצור מקום שיהיה נוח ומזמין עבור כל מי שהוא נועד לשרת. גם בארגון המצעד עסקו הפעילים בשאלה כיצד לתת במה וקול לכל המגוון הקיים בירושלים. על מנת להבין אתגר זה לעומק אבחן לא רק את ההתמודדות עמו בהקשר של המצעד אלא גם את האופן בו ניסו להתמודד עם נושא זה במסגרת הבית הפתוח בכלל.

מקימי הבית הפתוח היו ברובם יהודים, ליברלים, צעירים, משכילים ומחתיך סוציאקונומי גבוה יחסית. הם ביקשו ליצור מקום שיזמין לתוכו גם אוכלוסיות אחרות שצרכיהן שונים משלהם. הדבר דרש מהפעילים תשומת לב מרובה לשאלת השייך הפוליטי של הבית. הרצון להזמין מגוון רחב עד כמה שניתן של אוכלוסיות, היה נוכח בחזון של הקמת הבית עוד מראשיתו. גירי לוינסון, ממקימי הבית ויושב הראש הראשון של העמותה, מספר: *"הדרך שאני ניסיתי להתוות היתה שהבית משרת את כל בני ובנות הקהילה הלהט"בית באשר הם בירושלים, שהוא לא נוקט שום עמדה פוליטית בנוגע לפוליטיקה מפלגתית ולגבי הסכסוך"*²³ עמדה זו של הבית הפתוח התגלתה כבלתי פשוטה ליישום: *"הם [הפלסטינים] לא אהבו את הבית פתוח כי הוא ישראלי מדי, הוא מסמל את המדינה הכובשת. הדתיים לא אהבו את הבית כי הוא שמאלני מדי"*²⁴.

²¹ ההפרדה הברורה בין שלושת חלקיה של ירושלים באה לידי ביטוי גם בתכנון העירוני אשר מתייחס לשלושה מרכזי ערים נפרדים. ראו: שלמה חסון, *"עיר אחת שהיא שלוש"*, פנים-תרבות חברה וחינוך, גיליון 28, 2004. כתב עת אינטרנטי, <http://www.itu.org.il/?CategoryID=563&ArticleID=2079>.

²² מאיה חושן, *אוכלוסייה בירושלים ובמרחב סביב לה*, בתוך: מאיה חושן ושלמה חסון (עורכים), *ירושלים בת-קיימא: סוגיות בפיתוח ובשימור*, מכון ירושלים לחקר ישראל, 2004. עמ' 49.

²³ ראיון עם גירי לוינסון 17.6.2013.

²⁴ שם

רצון זה לכלול מגוון רחב של אוכלוסיות מתבטא גם בסיסמת המצעד הראשון: "אהבה ללא גבולות". חגי אלעד מספר על המודעות הרבה לנוכחות של חומות העיר – הממשיות – חומת העיר העתיקה וגדר ההפרדה, והמטאפוריות – החומות המונעות חיבור בין אוכלוסיות ויכולת לראות מעבר לפחדים ולסטיגמות.²⁵ עם זאת, המצעד לא בהכרח נחוה כחציה של החומות הללו, לעיתים הוא נתפס כשטוש לא אתי של קיומן. יוסי וולפסון מתאר את הקושי בתחושה שהחומות אינן נוכחות דיין באמירה הפוליטית של המצעד, שלטים הנושאים ציורים של גדר תיל עליהם שימשו את הפעילים כדי להביע את תסכולם מכך שהמצעד "הלך יותר לכיוון של אהבה, ופחות לכיוון של בלי גבולות".²⁶ ביקורת דומה עולה גם מפלייר שהוכן על ידי קבוצת "כביסה שחורה", שהייתה פעילה במצעד²⁷.

ניתן להבין היטב את הקושי לקיים מוסד אחד המשרת את כל מגוון הקהילות מתוך בחינת הניסיון להזמין אל הבית את תושבי מזרח ירושלים. הבית מוקם במערב העיר, ועל כך אומר ג'רי לוינסון:

"המשכן נמצא במערב ירושלים אבל הוא לא משכן פוליטי, הוא צריך להיות איפשהו ובמזרח ירושלים אם אנחנו נמקם את המשכן שם מחר אנחנו לא נהיה כי יהרגו אותנו, יפוצצו את המקום. זה המצב, נכיר במצב, בלי פוליטיקה."

משלב מוקדם בייסודו העסיק הבית הפתוח את חנין מעיכי כרכות הקהילה הפלסטינית מתוך רצון ליצור קהילה של תושבי מזרח העיר אשר תפעל במסגרת הבית הפתוח. אולם, המיקום של הבית במרכז העיר המערבית התגלה כבעייתי מאוד עבור להט"בים ערבים. אלו מהם שביקשו להגיע אל הבית הפתוח נתקלו לעיתים קרובות בהתנכלויות של חיילי מג"ב ששירתו במרכז העיר. בפברואר 2002, מספר חודשים לפני קיום המצעד, נידונה בעיה זו בועדה לקידום מעמד האישה בכנסת בראשות יעל דיין. בדיון נכחו ג'רי לוינסון, חגי אלעד וחנין מעיכי. אולם, פסימיות רבה מאפיינת את תגובתה של יעל דיין להצגת הבעיה:

²⁵ חגי אלעד, 2008, עמ' 293.

²⁶ ראיון עם יוסי וולפסון, 21.8.2013.

²⁷ בפלאייר נכתב: "התעלמות מהגבולות לא תמחוק אותם", וצויינה בו כמוכן גם סיסמת הארגון העוסקת גם היא בגבולות: "לחצות את גבולות המגדר, לבגוד בגבולות הלאום".

"מה שקורה במדרחוב בירושלים נובע מהנסיבות, שכולנו מצטערים עליהן, ואני לא רואה איך אנחנו יכולים, כל עוד אין שינוי, להתגבר על זה... הרי כל ערבי שיגיע למדרחוב ולא ייתן סיבה למה הוא שם יתבקש להזדהות. זה כבר מחודד וטעון. זה תגובה רגשית. אני לא אומרת שלא צריך להעניש על זה ושלא צריך לטפל בזה... אבל גם צריך הבנה למתיחות שקיימת, בלי שייכות להומואים... פשוט המקום הספציפי הזה, המדרחוב בירושלים מכל המקומות שאני יכולה להעלות על דעתי, יש בו רגישות, חרדה ואי-נוחות מוצדקים. אין עוד מקום כזה."²⁸

על אף ההבנה והאמפתיה שבוטאה בועדה המסקנה הייתה שלא ניתן למצוא פיתרון למצב בו תושבי מזרח העיר נתקלים בהתנכלויות של מג"ב בדרכם לבית הפתוח. גם במצעד עצמו, על אף המחשבה שהושקעה בנושא ועל אף שחנין מעיכי נאמה בשפה הערבית מעל במת המצעד, נוכחותם של תושבי מזרח העיר הייתה דלה ולא משמעותית. בשנים הבאות התפצל מתוך הבית הפתוח הארגון "אל-קוואס" אשר פנה באופן ממוקד לקהילה הפלסטינית. כיום, אין נציגות משמעותית למזרח העיר במצעד הגאווה, ייתכן שהדבר נובע ממדיניות ההיבדלות של הארגון הפלסטיני וייתכן שהוא נובע מחוסר ההצלחה של הבית הפתוח ביצירת שיתוף הפעולה הנדרש.²⁹

בדומה לשאלות שעלו בתקשורת עם תושבי מזרח ירושלים, גם במערכת היחסים המורכבת בין "האגודה לזכויות הפרט" לבין הבית הפתוח עלתה השאלה האם הבית הפתוח הוא ארגון שמאל. הקמתו של הבית הפתוח החלה כיוזמה להקמת סניף נוסף לאגודה אשר ימוקם בירושלים וידאג לצרכים של הקהילה בעיר. המעורבים בהקמת העמותה מספרים שחילוקי דעות קשים בין היוזמים לנציגי האגודה הובילו להקמה של הבית הפתוח כארגון עצמאי. כפי שעולה מתוך דברי הפעילים המעורבים בדבר ומכתבות שפורסמו באתר "גוגי", האגודה הביעה הסתייגות ואף התנגדות ליוזמה לקיים מצעד בירושלים. מקריאת תכתובת בין יושב ראש הבית הפתוח ליושב ראש האגודה, עולה כי ההסתייגות של האגודה מן המצעד התבססה בעיקר על החשש מפני מצעד "פוליטי", כאשר הכוונה היא כנראה למצעד שייתן במה לעמדות של שמאל

²⁸ פרוטוקול ישיבת הוועדה לקידום מעמד האישה, 12 בפברואר, 2002. אתר הכנסת.

²⁹ בשלב זה לא הצלחתי לקיים ראיון עם חנין מעיכי, או עם מעורבים אחרים ב"אל-קוואס" ולכן אני מתקשה להציג

בעבודה זו את נקודת מבטם.

מדיני. כפי שתועד באתר "גוגיי"³⁰ וסופר לי על ידי הפעילים, האגודה סירבה בהתחלה להשתתף במצעד מטעמים אלו. במכתב שנשלח מיושב ראש האגודה ליושב ראש הבית הפתוח עולים חששות רבים. ליאור מנצ'ר, מנכ"ל האגודה ואיתי פנקס, יו"ר האגודה, ביקשו לדעת - האם יונפו במצעד דגלי פלשתיין? מי צפויים לנאום? מה צפוי להיות תוכן השלטים? והאם הובהר למשתתפי האירוע שאין מדובר באירוע פוליטי-מדיני?³¹ בתגובתו למכתב מביע גירי לוינסון תמיהה על העלאת הנושא הפוליטי ומכחיש כל כוונה פוליטית מדינית בקיום המצעד.³² תגובתו של חגי אלעד, אשר הופיע באתר גוגיי, יכולה לרמוז על הפער בין ירושלים לתל אביב בשאלה מהי פוליטיות: "כל דבר הוא פוליטי. זה שבכלל קיימת אגודת ההומואים והלסביות במדינת ישראל, זה גם דבר פוליטי. גם קבלת שבת של הבית הפתוח עם התנועה הקונסרבטיבית זה פוליטי."³³ בירושלים ההפרדה בין פוליטי ושאינו פוליטי בעייתית יותר ומטושטשת. כל החלטה, החל ממסלול המצעד ובחירת הנואמים וכלה במוסיקה שהושמעה בפתחתו, אשר נבחרה בקפידה במחשבה שעליה לייצג כמה שיותר קבוצות באוכלוסיה, נתפסו על ידי הפעילים כבעלי משמעות פוליטית. המצעד הירושלמי הוכרח לצעוד על קו גבול דק בין הרצון של הפעילים לעצבו כמצעד ירושלמי לפי ראות עיניהם, לבין הרצון להזמין כל חלק וחלק של האוכלוסייה המגוונת בעיר לבטא את עצמו לפי דרכו. דבר זה לא התיישב עם רצונה של האגודה לבצע הפרדה בין פוליטיקה מדינית לאחרת. בירושלים כל החלטה היא פוליטית: "אתה יכול לעשות פעילות תל אביבית בירושלים אבל זו תהיה אמירה פוליטית מאוד חזקה, שלא מעניינים אותי דתיים, חרדים, ערבים, אנשים בארון, לא מעניין אותי אף אחד."³⁴

הבית הפתוח ביקש להוות מקור תמיכה גם ללהט"בים חרדים, ועם זאת, קבוצות ופוליטיקאים חרדים היו מהפעילים המרכזיים ביותר נגד המצעד. פעילי הבית הפתוח ראו במצעד אמצעי חשוב לקידום להט"בים חרדים. ככלי המאפשר חשיפה לקהל יעד גדול, דרך אמצעי התקשורת, למצעד יש תפקיד בהעצמה גם של אלו שאינם רוצים, או אינם יכולים להגיע ולצעוד בו. נוסף לכך, המצעד מאפשר להפיץ את קיומו של הבית הפתוח לאוכלוסיות שלא נחשפו אליו

³⁰ יניב הלפרין, "האגודה חזרה בה: תשתתף במצעד בירושלים", אתר "גוגיי" 13/05/2002, <http://gogay.co.il/item.php?id=3724>

³¹ מכתב מליאור מנצ'ר, מנכ"ל האגודה לזכויות הפרט ואיתי פנקס, יו"ר האגודה אל גירי לוינסון, ללא תאריך, מתוך ארכיון הבית הפתוח.

³² מכתב תשובה מאת גירי לוינסון למכתב הנ"ל, 21.4.2002, מתוך ארכיון הבית הפתוח.

³³ יניב הלפרין, "מצעד הגאווה המתוכנן בירושלים בסימן מחלוקת", אתר "גוגיי", 25/02/2002, <http://gogay.co.il/item.php?id=3576>

³⁴ ראיון עם יוסי וולפסון, 21.8.2013.

עדיין. מסיבות אלו, מארגני המצעד מבקשים שלא לראות בו אירוע של עימות מול אוכלוסייה מסוימת. עם זאת, המאבקים כנגד המצעד נתפסים כדבר שגם אם אינו רצוי הרי שיש בו תועלת, הפגנות הענק נגד המצעד הביאו עשרות אלפי צעירים חרדים להיוודע לקיום הבית הפתוח והפעילים בו יודעים לספר על גידול במספר הפונים החרדים בשנים בהן נערכו הפגנות אלו. עובדה זו הייתה כנראה אחת הסיבות להתמעטות ההתנגדות בשנים האחרונות.³⁵

הקהילה הציונית דתית היא קהילה הנמצאת במיקום ביניים בין החברה החרדית לחברה החילונית. זו אוכלוסייה המחוייבת להלכה אך גם מאופיינת בפתירות רבה יותר. כתורה בעלת צרכים ייחודיים משלה השותפות שלה בבית הפתוח לא הייתה מובנת מאליה. בפרק הבא אעסוק בהרחבה רבה יותר בחשיבותה של המסורת היהודית במצעד. כאן רק אציין שבניגוד לחברה הפלסטינית, החברה הדתית לאומית מהווה היום חלק חשוב ממצעד הגאווה בירושלים. אמנם גם במקרה זה פרש הארגון "חברותא", המיועד להומואים דתיים, מתוך הבית הפתוח והקים התארגנות עצמאית, אך הארגון זכה לליווי מטעם הבית הפתוח³⁶ ונוכח עד היום במצעד אותו הבית מארגן.

שני ארגונים – "חברותא", המיועד להומואים דתיים ו"אל-קוואס", המיועד ללהט"בים פלסטינים, פרשו מן הבית הפתוח על מנת לספק ביתר הצלחה את הצרכים הייחודיים של האוכלוסיות אותם הם משרתים. עובדה זו יכולה, אולי, להעיד על כשלוננו של הבית הפתוח להגשים את מטרתו לפנות לאוכלוסית ירושלים בכללותה. אולם, המראויינים בחרו לראות זאת כהצלחה. הם מייחסים לבית הפתוח תפקיד חשוב בהעצמת הפעילים אשר בחרו להקים ארגונים עצמאיים משלהם.³⁷

³⁵ ישי פרידמן, 'מאבק נגד מצעד הגאווה לא משרת את החרדים', ערוץ 7, 9.7.2008,

<http://www.inn.co.il/News/News.aspx/175850>

³⁶ גירי לוינסון ליווה את ההקמה של "חברותא" כיועץ ארגוני בהתנדבות בשלוש השנים הראשונות לקיומה.

³⁷ ראינונות עם גירי לוינסון, 17.6.2013, ודני סאביץ', 25.6.2013.

"כל דבר שאתה עושה בירושלים מיד נהיה מסורת" – מסורת מול חידוש במצעד

הירושלמי

מצעד הגאווה הראשון בירושלים נפתח בהקראת תפילת הדרך בשלוש שפות – עברית, ערבית ואנגלית, תוך ייצוג שלושת הדתות הגדולות בירושלים – נצרות, אסלם ויהדות. הצועדים נשאו עימם שערים עשויים מבלונים צבעוניים אשר סימלו את שעריה של העיר העתיקה של ירושלים. את סיום המצעד חגגו הצועדים בקבלת שבת חגיגת בתוך הבית הפתוח. בחירות אלו של מארגני המצעד, מנכיחות את הדת והמסורת בתוכן המצעד ומצביעות על המקום המרכזי שניתן להן בארגונו ובעיצובו של המצעד הירושלמי. בחלק זה ברצוני לטעון שהמסורת היהודית במצעד הירושלמי משמשת ככלי להובלת השינוי החברתי של דעת הקהל הירושלמי והארצי ביחס ללהט"בים בירושלים, ולתחושת שייכות קהילתית של הצועדים לירושלים, כעיר שיש לה חשיבות דתית. בהתאם לכך המצעד עוצב כחלק מהמסורת העירונית-הירושלמית, שהדת ממלאת בה תפקיד חשוב.

על מנת לנתח את תפקידה של המסורת במצעד אעשה שימוש במושג עיר אורתוגנטית, אותו ביססו האנתרופולוגים רוברט רדפילד ומילטון סינגר (Redfield and Singer). ערים אורתוגנטיות הן ערים אשר התרבות בהן מבוססת על שמרנות ועל מסורת, אלו ערים אשר "ממשיכות תרבות עתיקה".³⁸ כאשר מתרחשים שינויים בערים אורתוגנטיות, הם מתרחשים בדרך כלל באופן המותאם לאופיה של העיר: "העיר האורתוגנטית אינה סטטית. זהו מקום שבו מומחים דתיים, פילוסופיים וספרותיים חושבים, עושים סינטזה ויוצרים מחומר מסורתי דגמים חדשים ומחוללים התפתחויות חדשות, היוצרות אצל העם תחושה של תולדה של הישן".³⁹ אם כך, העיר האורתוגנטית היא עיר אשר ניתן לקיים בה שינויים, אך אלו צריכים להתבסס על המסורת ולייצר אצל הנמענים לשינוי את התחושה שהוא תולדה של המסורת עליה מבוססת העיר. אהרן קלרמן מצביע על כך שבירושלים מתקיימים לאורך השנים מאבקים רבים הסובבים את שאלת משמעויותיה של תרבות יהודית בת זמננו. מאבקים אלו מהווים סממן להיותה של העיר בעלת מאפיינים אורתוגנטיים ברורים, שכן הם מבקשים להביא לשינוי בתוך ובאמצעות המסורת ולא

³⁸ Robert Redfield, and Milton B. Singer, "The Cultural Role of Cities", **Economic development and cultural change** 1, The University of Chicago Press, 1954. Pp. 58

מתורגם אצל אהרן קלרמן, "ייחוד ומאבק תרבותיים בין ירושלים לתל אביב: ההיסטוריה חוזרת", עיר ואיזור, גיליון 19, הוצאת משרד הפנים, 1989. עמ' 122.

³⁹ שם.

ביצירת דבר חדש יש מאין⁴⁰. ברצוני לקרוא את המצעד בירושלים כחלק מתהליך זה של שינוי בירושלים ולהראות שגם בו שינויים נבנים על גבי מסורות קיימות ובהמשכיות להן.

מארגני המצעד בירושלים מבקשים להדגיש כי הוא אינו מייבא אל תוך העיר ערכים הזרים לה, אלא מבקש לתרגם את הערכים הקיימים והדומיננטים בירושלים (בעיקר אלו היהודיים), אל תוך פעילותו לשינוי. בדרך זו הוא מבקש להפוך לחלק הרמוני מן המתחם העירוני, על סמליו ומסורותיו. חגי אלעד, יוזם המצעד, כותב כך: "המצעד ביטא בין היתר ערכים יהודיים... כי הוא מציין שכל בני האדם נבראו בצלם ושכבוד האדם הוא ערך יהודי" (אלעד, 307). המצעד נשען, עבור חלק המארגנים, על גבי ערכים יהודיים. ערכים אלו נתפסים כתואמים ומתיישבים עם השינוי אליו הם שואפים. בדרך זו הם משיבים להתנגדות העזה למצעד הרואה אותו כמנוגד לערכיה של ירושלים. אולם הניכוס של ערכים יהודיים מעורר התנגדויות-חריפות, כפי שכותב אלעד:

*"אני מניח שחלק ממה שהפך את האיום החתרני לבלתי נסבל מבחינתם של המתנגדים היה ההתעקשות שלא להסתפק בדיבור על המצעד כעל "חגיגת רחוב מינית"... או אפילו לגדרו בגבולות שיח זכויות האדם... המצעד בירושלים היה מאיים יותר כי הוא היה רלבנטי ישירות לשאלת משמעותה של ירושלים והזהות היהודית בישראל."*⁴¹

הנוכחות של המסורת הירושלמית לא יוחדה כמובן רק לאירועי המצעד. הבית הפתוח ערך משלב מוקדם בייסודו קבלות שבת פתוחות בכל ערב שבת. קבלות שבת אלו הפכו למוקד מאחד בין יהודים מקשת רחבה של זהויות דתיות והיוו מוקד להתגבשות קהילתית.⁴² בראיה לאחור ניתן לראות שעל אף שבמצעדים הראשונים הייתה השתתפות דלה של משתתפים מזרם היהדות האורתודוקסית, הרי שהיום הם מהווים קבוצה דומיננטית בעידה. עם השנים צמח מתוך הבית ארגון אורתודוקסי עצמאי ("חברותא"). במובן זה, ההנחה של המסורת היהודית, אשר בין השאר ביקשה להזמין אל פעילות הקהילה בירושלים יהודים דתיים, הצליחה להשיג את מטרתה.

⁴⁰ שם. עמ' 121-123.

תהליכים דומים מתרחשים גם בניסיונות הפמיניסטים לקרוא מחדש טקסטים דתיים ולנכס אותם על ידי פרשנות חדשה. ראו לדוגמא: חנה קהת, **פמיניזם ויהדות מהתנגשות להתחדשות**, הוצאת משרד הביטחון, 2008. מאבקן של נשות הכותל הוא דוגמא טובה למאבק מסוג זה.

⁴¹ חגי אלעד, 2008. עמ' 307.

⁴² ראיון עם דני סאביץ', 25.6.2013.

נוסף על ההיבט הדתי, גם למסורת העירונית יש תפקיד בחווייה של מארגני המצעד. חברי הקהילה, החשים חלק מן המרקם הירושלמי, מבקשים להיות, באמצעות המצעד, חלק מן המסורת של האירועים הרבים המתקיימים בעיר. דרך ביסוסו של המצעד כ"ירושלמי" מתאפשר לצועדים להתעקש על השתייכותם הבלתי נפרדת למרחב העירוני. כך למשל, את החשיבות של תליית דגלי גאווה לאורך מסלול המצעד, רואה דני סאביץ' כחלק מן הכניסה למרחב זה: "זה אומר שאנחנו חלק מהמרקם העירוני כמו פסטיבל הסרטים ופסטיבל האור".⁴³ כבר במצעד השני נוכחת התחושה שהיותו של המצעד מסורת המתקיימת מדי שנה היא מהותית להמשך קיומו. התייחסות לכך עולה בעתירה שהוגשה באותה שנה לבג"ץ בדרישה לתמוכה עירונית במצעד:

"יש את המשפט האלמותי שהוספנו [בעתירה לבג"ץ]... ואחד הטענות שלנו כן? מסורת היא בירושלים שמצעד הגאווה צועד כל קיץ... כאילו, פעם אחת עשינו וכבר מסורת בירושלים. מסתבר שאפשר להגיד את זה בבג"ץ ואף אחד לא נופל. וגם כל דבר שאתה עושה הוא ישר מסורת היא. המסורת היא הבלונים המקושטים ומסורת היא לצעוד. כאילו, אתה מודע למסורת בירושלים. אתה מודע לזה שאתה עושה משהו שהוא תהליכי ושהוא ישנה משהו. כן. אז כן, מסורת היא בירושלים."⁴⁴

בהקשר זה מעניין להזכיר את מצעד הגאווה ברומא אשר התמודד גם הוא עם שאלות דומות לאלו שעלו בירושלים. בין רומא לירושלים ישנן מספר נקודות דימיון, שתי הערים הן מרכז דתי חשוב אשר נשואות אליו עיני מאמינים מהעולם כולו, כמו כן, כמו בירושלים, גם ברומא ישנה קבוצה דתית שמרנית בעלת כוח השפעה רב על הפוליטיקה והתרבות העירונית. מן הכתיבה על המצעד ברומא עולות נקודות דימיון רבות בהתמודדויות בהן נתקלות קהילות הלהט"ב בשתי הערים. יותר מכך, מצעד הגאווה ברומא היווה מקור השראה עבור חגי אלעד, כאשר העלה לדיון את האפשרות לקיים את המצעד הראשון בירושלים. כאשר השתתף בכנס שהתקיים ברומא בשנת 2002, בו ציינה הקהילה הלהט"בית האיטלקית 30 שנה לפועלה, הוא נפגש עם הפעילות הלהט"בית המתמודדת עם שמרנות דתית, ונחשף לדיון התקשורתי שהתקיים באיטליה באשר לכוחו של הותיקן בדמוקרטיה האיטלקית ולבלעדיות שלו בפירוש יחס הקתוליות להומוסקסואליות.⁴⁵

⁴³ ש.ס.

⁴⁴ ש.ס.

⁴⁵ חגי אלעד, 2008, עמ' 296-297.

אירועי הגאווה הראשונים ברומא התקיימו במצעד שנערך ב-1994 וכלל כעשרת אלפים איש שצעדו ברחובות מרכז העיר. בדומה למתרחש בירושלים גם במצעד זה, וברבים שבאו אחריו התנהל ברומא דיון ער על זכותם של הצועדים לקיים את המצעד ועל התייחסות המדינה בו הוא יעבור. כמו בירושלים, המסלול נתפס, הן על ידי הצועדים והן על ידי המתנגדים לצעידה, כשאלה מהותית וסמלית. המצעד ברומא גרר עימותים תחושות של עלבון ושל דחייה מצד אנשים שראו בכך פגיעה בציוויליזציה הקדושה של העיר. המצעד נתפס על ידי רבים כפרובוקציה מיותרת והצועדים נדרשו להסביר שוב ושוב מדוע הם מבקשים לערוך את המצעד דווקא ברומא. כמו בישראל, גם באיטליה עורר המצעד דיון ציבורי אשר חרג מעבר לשאלת הזכויות לקהילה הלהט"בית. התקשורת עסקה בשאלה למי שייכת הבעלות על המרחבים הציבוריים ופוליטיקאים וחברי מועצה ברומא נדרשו להכריע בסוגיה זו.⁴⁶

המרכזיות של המסורת במצעד בירושלים היוותה חלק חשוב בעיצובו כמצעד ירושלמי קהילתי וייחודי, אך היא אינה המאפיין היחיד שלו. על פי החומר שעלה בראיונות הדרך הטובה ביותר להבין את מאפייניו של המצעד הירושלמי היא דרך הנגדתו לזה שנערך בתל אביב.

"אנחנו לא רוצים נערים בהירים חלקים בתחתוני מיני מוזהבים רוקדים על משאיות" –

תל אביב בעיניים ירושלמיות

בראיונות שערכתי באיסוף החומר לעבודה, לא שאלתי את המרואיינים על תל אביב. רציתי לבחון האם ובאיזה הקשר תוזכר העיר על ידם. שיערתי שלתל אביב תפקיד חשוב בהתגבשות העשייה הירושלמית. הדברים אשר עלו בראיונות איששו את השערה זו לחלוטין. תל אביב, כמושג, משמשת את הפעילים הירושלמים על מנת להגדיר את ירושלים ואת אופי הפעילות שהם מבקשים ליצור בה. תל אביב הוזכרה בראיונות, לרוב בשלב מוקדם שלהם, ופעמים רבות לאחר מכן. התפקיד המרכזי של אזכורים אלו היה כדרך הטובה ביותר להסביר מה אינם מבקשים ליצור בירושלים ובכך להבהיר את הייחודיות שלה. לרוב הוזכרה תל אביב כחלק מן התשובה לשאלה

Pierpaolo Mudu, "Repressive Tolerance: The Gay Movement and the Vatican in Rome", *GeoJournal* ⁴⁶ 58, Kluwer academic publishers, 2002. 191-195

מה מייחד את המצעד הירושלמי ממצעדים אחרים, או בתיאור הקונפליקטים הקיימים בין הקהילה הירושלמית לזו בתל אביב.

במידה רבה הגיוני להניח שהמצעד התל-אביבי שימש כנקודת התייחסות עבור הפעילים בכך שזהו המצעד הראשון שנערך בארץ, אשר התקיים לראשונה ארבע שנים קודם ליוזמה לקיים מצעד בירושלים. המצעד בתל אביב היווה נקודת התייחסות לאופן בו נראה מצעד בישראל, ומענה לשאלה מה יש לאמץ או לדחות מתוך הדגם שהוא עיצב. אולם, עובדה זו אינה מסבירה במלואה את תדירות האזכורים של תל אביב, וכן את העובדה שזו ממשיכה להיות מוזכרת גם כאשר דנים בהווה, בו כבר קיים מצעד ירושלמי מבוסס יחסית. נוסף על כך, הדגם התל-אביבי נתפס מן ההתחלה כבעייתי עבור הפעילים, כפי שמספר דני סאביץ: "לא היה לנו את מי לשאול איך זה לעשות מצעד בירושלים... המציאות [בתל אביב] שונה כל כך".⁴⁷ גם חגי אלעד, מזכיר את אירועי הגאווה ברומא כמקור השראה משמעותי הרבה יותר בהשוואה למצעד בתל אביב.⁴⁸ המצעד בתל אביב לא נתפס על ידי הפעילים כדגם שיש ללמוד ממנו או לעשות בו שימוש. אולם, בפועל הוא משמש להגדרתו של המצעד הירושלמי. התיוג של תל אביב כלא רלוונטית לירושלים ממקם את ירושלים כאנטיתזה לתל אביב ומאפשר לפעילים להגדיר את הפעילות בירושלים.

מה יש בדימויה של העיר תל אביב אשר משרת את הפעילים הירושלמים על מנת להגדיר את אופי פעילותם? ברצוני לטעון בחלק זה שהקיטוב בין ירושלים ותל אביב המתבטא בדבריהם של המרואיינים הוא המשך של שדה דימויים ותיק על ההבדלים המהותיים בין הערים, אשר כל אחת מהן מהווה סמל עצמאי. ברצוני לטעון שהניגוד החד בין הערים מסייע לעצב ולשמר את ייחודיותה של ירושלים ולשמור על הפעילים ועל הפעילות, כירושלמים וכשייכים. בפרק זה ברצוני לעמוד על האופן בו תל אביב מצטיירת אצל הפעילים הירושלמים ועל המשמעויות העולות מדימוי זה. יש להדגיש שאינני עוסקת בפרק זה במה שמתרחש בתל אביב הלכה למעשה, אלא בדימוייה כפי שהם מצטיירים באיונות שערכתי ובחומרים נוספים המתייחסים למצעד.

⁴⁷ ראיון עם דני סאביץ, 25.6.2013.

⁴⁸ חגי אלעד, 2008, עמ' 296.

בפרוטוקול, הכולל כחצי עמוד מודפס של משפטים קצרים, המתמצת את הישיבה הסוערת בה הוחלט על קיום מצעד הגאווה הראשון בירושלים מוזכרת תל אביב ארבע פעמים.⁴⁹ ראשית, בדבריו של חגי אלעד, הוא מפרט את רצונו ליצור מצעד שונה מזה בתל אביב, כזה שיהיה פחות "בועתי" לדבריו, כלומר כזה שיתייחס למציאות הפוליטית המורכבת בירושלים ובארץ בכלל. כמו כן, השאיפה היא למצעד שיהיה מאפשר ומזמין עבור כל חלקי האוכלוסייה - מצעד שאינו מנוכר, מחובר לקהילה וכזה המסוגל להעביר מסרים חשובים. כל המאפיינים הללו מוצגים כניגוד של המצעד התל אביבי אשר אינו מבקש, או אינו מצליח, לקיים את המטרות הללו.⁵⁰

בראיונות שערכתי עלו התייחסויות דומות להבדלים בין הערים, הציטוט הבא מדגים היטב את האופן בו הצועדים והמארגנים הירושלמים עומדים על ההבדלים המהותיים בין המצעדים:

"הוא פחות פרובוקטיבי ופחות מיני, לא רק במובן של לא להרגיז את הדתיים, אלא גם במובן שאנחנו לא רוצים נערים בהירים חלקים בתחתוני מיני מוזהבים רוקדים על משאיות על רקע לוגו של פלאפון. זה חלק מהבעייתיות שיש במצעד בתל אביב."⁵¹

פירוק המשפט לחלקיו יכול להבהיר היטב את המאפיינים המיוחדים למצעד התל אביבי המנוגדים לזה הירושלמי. ראשית, המיניות - המצעד התל אביבי נתפס כאירוע המוציא אל הרחוב מיניות מוחצנת שנתפסת כלא מתאימה למרחב הירושלמי. המיניות התל אביבית מומשגת כמיניות מסחרית הסוגדת ליופי, לצעירות וללובן. המצעד הירושלמי מנסה להיות מסחרי פחות (ללא לוגו ענק של פלאפון), פתוח יותר למגוון גילאים, צבעי גוף ופרקטיקות טיפוח (ללא נערים בהירים, חלקים). המצעד הירושלמי, על אף שלא נעדרת ממנו לחלוטין תחושת החגיגה מבקש להיות מקום בו לא רוקדים על גבי משאיות, אלא חוגגים חגיגה קהילתית משותפת.

הצועדים במצעד הירושלמי מוצאים את עצמם בין שני דימויים. כירושלמים הם מגדירים עצמם על דרך הניגוד של התרבות התל-אביבית שהם אינם מאמצים, אך כמביאי שינוי הם צועדים כנגד הסטטיות של העיר הבנויה אבן. הם יוצאים כנגד ההתנגדות לחדשנות וככאלה הם מביאים לירושלים, לדעת מתנגדיהם, מהות תל-אביבית שמקומה לא יכירנה בעיר הקדושה. תל

⁴⁹ הפרוטוקול אינו מצטט במדויק את דברי המשתתפים, אבל סביר שהוא מבטא את רוח הדברים שנאמרו.

⁵⁰ פרוטוקול אסיפה כללית של עמותת הבית הפתוח, 21.2.2002. מתוך ארכיון הבית הפתוח.

⁵¹ ראיון עם יוסי וולפסון, 21.8.2013.

אביב היא סמל, לא רק עבור פעילים להט"בים ירושלמים, אלא גם עבור מתנגדי המצעד. הטענה "לכן לתל אביב" מושמעת שוב ושוב כלפי הפעילים הירושלמים וכל המרואיינים הכירו היטב את השאלה "למה בירושלים?". המיתוג של תל אביב כעיר פתוחה ומזמינה עבור להט"בים מאפשר למתנגדי המצעד לבקש לשלוח אליה את האנשים הבלתי רצויים הללו. הם מבקשים לשלוח אותם אל המקום המתאים להם לדעתם. המצעד הוא ניסיון לעמוד בתווך בין הזהות הירושלמית לבין הבאת החידוש אל תוך עיר שדימויה הוא כקופאת על השמרים. את ההתקשות של הצועדים לראות את פעילותם כמנוגדת בכל לנעשה בתל אביב אפשר לקרוא כאישוש נוסף של הזהות הירושלמית וכחלק מהדרישה ללגיטימציה מקומית, כפי שהם משיבים לשאלה "למה בירושלים?" התשובות פשוטות: "כי אני ירושלמי. כן, הכי פשוט כי אני ירושלמי וזכותי, לפחות פעם אחת בשנה להגיד אני פה. גדלתי בירושלים, נולדתי בירושלים, אני עובד כל חיי בירושלים."⁵² "מה זאת אומרת כי אנחנו חיים כאן, אנחנו נולדנו כאן וחיים כאן, לאן אתה רוצה להרחיק אותנו לחולון? אנחנו ירושלמים."⁵³ "למה בירושלים, כי אנחנו בירושלים, מה לעשות, יש להטב"קים בירושלים ויש מצעד בירושלים"⁵⁴. הרצון לקיים מצעד אחר, ייחודי לירושלים מהווה תשובה לטענות המושמעות כנגד הקהילה. אם המצעד הנערך בירושלים הוא מצעד ירושלמי ולא תל אביבי באופיו הרי שככזה יש לו זכות קיום בעיר.

הפערים בין ירושלים ותל אביב אינם ייחודיים כמובן לעשייה סביב מצעדי הגאווה. הדימויים השונים של הערים נחקרו פעמים רבות. הדימויים עליהם מתבססים הפעילים דומים לאלו העולים במחקר התרבותי והגאוגרפי של הערים. כך למשל במאמרה של נורית גוברין "ירושלים ותל אביב כמטאפורות בספרות העברית - התפתחותה של תדמית", היא בוחנת את הדימויים העולים מן הספרות על ירושלים אל מול תל אביב ומראה כיצד הם תלויים זה בזה ומשתנים יחד בהתאם לתקופה. כבר מראשיתה התעצבה תל אביב כניגודה של ירושלים⁵⁵. במידת רבה התעצב אופיה של העיר מתוך תגובה אל הדברים אשר לא יכלו להתרחש בירושלים⁵⁶. הדימויים המקובלים של שתי הערים היו ומוסיפים להוות ניגוד תרבותי זה לזה. הדימויים של תל

⁵² ראיון עם דני סאביץ', 25.6.2013.

⁵³ ראיון עם גירי לוינסון, 17.6.2013.

⁵⁴ ראיון עם יוסי וולפסון, 21.8.2013.

⁵⁵ נורית גוברין, *ירושלים ותל אביב כמטאפורות בספרות העברית - התפתחותה של תדמית*, חגית לבסקי (עורכת), *ירושלים בתודעה ובעשייה הציונית*, מרכז זלמן שזר, תשמ"ט. עמ' 434.

⁵⁶ כך למשל בתי הדפוס הראשונים שקמו בתל אביב הוקמו כתגובה לצנזורה שהוטלה על פרסומים על ידי מנהלי בתי הדפוס בירושלים. שם. עמ' 436.

אביב עליהם מצביעה גוברין תואמים במידה רבה את אלו המוזכרים על ידי הפעילים. תל אביב מוצגת כעיר פרוצה, חשופה ומתירנית, עיר ללא מסורת וללא עבר. פערים אלו בדימויים נרתמו לעיתים קרובות לדיונים פוליטיים שונים במאבק בין ישן וחדש ובין דת לחילוניות. בדיונים אלו הערים הממשיות אינן הנושא: "ירושלים ותל אביב שנרתמו לויכוחים מהותיים ועקרוניים אלה, מאבדות יותר ויותר את זיקתן לריאליה ונעשות מטאפורות עצמאיות".⁵⁷ עבור הצועדים בירושלים העיר היא ממשית. הדימויים המקובלים של ירושלים כעיר סטטית, שמרנית, משעממת וקפואה, אינם מופיעים בדבריהם. לעומת זאת, תל אביב נותרת מטאפורה לכל מה שהם מבקשים שלא לכלול בפעילותם בירושלים.

האפיון של תל אביב כעיר המתאימה לקיום מצעד גאווה, בניגוד לירושלים, אשר המצעד זר לה, מעורר תסכול אצל הפעילים. הם רואים פער בין הדימוי של המצעד, כדומה למצעדים אחרים בעולם ולמצעד בתל אביב, לבין מה שמתרחש בפועל. הדימוי התקשורתי המוטעה של המצעד הוא מקור לכעס ואכזבה, בשל התחושה שהתקשורת מבליטה דברים שאינם מאפיינים את המצעד הירושלמי ובכך עושה נזק לתדמיתו:

"הרי הצועדים בירושלים נראים בדיוק כמוני. חולצת טריקו, מכנסיים, סנדלים, זה נראה כמו הפגנה של "שלום עכשיו". זה לא משתדר טוב בטלוויזיה. אז לא מראים את זה. מה מראים? או את תל אביב שזה לפי דעתי פלילי או מישהו שהתפשט. והיו, בכל מצעד, אדם אחד, אולי שניים. בנים, בנות, שבאו מקבוצות מאוד מסוימות, קיצוניות יחסית, שעשו סטייטמנט על ידי התפשטות, כאילו, צבעו את הציצי, היו כאלה. אבל אחד או שניים בתוך קהילה של עשרת אלפים. זה מה שצילמו וזה מה ששידרו".⁵⁸

אופיו הייחודי של המצעד הירושלמי קשור לעובדה שהצועדים בו נראים "כמוני וכמוד", כוחו ההסברתי של המצעד נובע מהיותו כזה, כפי שעולה גם מדבריה של תמר אשר שי: "בעיני המטרה של המצעד הוא הסברה, והוא גם קירוב בין אוכלוסיות שלא מתקרבים... להגיד: יש פה ערימה של אנשים שנראים נורמלים, שחיים חיים טובים, יש להם אפילו משפחות..."⁵⁹

⁵⁷ שם. עמ' 437.

⁵⁸ ראיון עם גירי לוינסון, 17.6.2013.

⁵⁹ ראיון עם תמר אשר שי, 9.9.2013.

כפי שניתן לראות ההבדלים בין הערים נוכחים בארגון המצעד בירושלים. בשנים הבאות הלך והתבסס המצעד בתל אביב כאירוע עירוני. העירייה אחראית לו, וארגון ותקציב המצעד הם חלק מלוח השנה של עיריית תל אביב.⁶⁰ בניגוד לכך, בירושלים ממשיך המצעד גם היום להתרחש למרות התנגדות העירייה אשר נאלצת להשלים עם קיומו בעקבות הפניות החוזרות ונשנות של הבית הפתוח לבג"ץ. על ההתמודדות עם התנגדויות אלו אפרט בפרק הבא.

"כמו חזיר במקדש" - התנגדויות למצעד בירושלים

התנגדויות, השמצות ואלימות היוו לאורך השנים חלק מהותי מהאתגרים עימם נאלצו מארגני המצעדים בירושלים להתמודד. גם קודם למצעד הראשון חוו באי הבית הפתוח התנכלויות שהתבטאו בשריפת דגל הגאווה שנתלה מחלון הבית, בהשחתת המזוזה ובתליית פשקווילים מאיימים בכניסה לבית הפתוח.⁶¹ ארגון המצעד חייב את הפעילים ליצור קשרים עם גורמים חדשים ולא תמיד אוהדים. היה זה פרויקט גדול שחייב תיאום מול גופים רבים, המארגנים ביקשו את אישור המשטרה למסלול הצעידה ואבטחתו, ואת עזרתה של העירייה במימון ובאספקת מתקנים. כמו כן, פרסום ארועי המצעד בעיתונות, יחד עם הכוונה לצעוד במרכז העיר, עוררו התנגדויות רבות. טובי פנסטר ואיתי מנור מצביעים על כך שהמרחב הירושלמי, ככלל, מאופיין במאבקים וחוסר הסכמות, אחד הביטויים לכך הוא שהרשויות בירושלים מביעות התנגדות עזה לקיום המצעד. לטענתם המרחב הציבורי בירושלים מאופיין "בסטטיות, בקדושה, ברשמיות ובאיבון". אפיונים אלו יוצרים את השיח הדומיננטי במרחב הירושלמי כשיח של קונפליקטים. אחד מן הקונפליקטים הללו הוא הקונפליקט של הקהילה הלהט"בית, אשר נאבקה על מקומה.⁶²

בפרק זה ברצוני לבחון את ההתמודדות של המארגנים אל מול רשויות העיר – משטרת ירושלים ועיריית ירושלים ואל מול התנגדויות למצעד. אבחן את האופן בו חוו הפעילים את המפגש עם הרשויות השונות ואת ההומופוביה שהופנתה כלפיהם. נוסף לכך, ברצוני להצביע על ההתנגדויות למצעד ועל המאבק סביבו כחלק ממאבק גדול יותר על אופיה של העיר ומהותה. כפי שהראיתי בפרק העוסק במסורת וחידוש, מצעד הגאווה הירושלמי הוא חלק מתהליכי שינוי המתרחשים

⁶⁰ אייל גרוס, 2013. עמ' 117.

⁶¹ ראיון עם גירי לוינסון, 17.6.2013.

⁶² טובי פנסטר, ואיתי מנור, 2010. עמ' 21-22.

בעיר. שינויים אלו הם חלק ממאבק על דימויה של ירושלים. בחלק זה ברצוני להראות כיצד ההתנגדות למצעד מתבססת על הדימוי של ירושלים בעיני המתנגדים, דימוי שונה לחלוטין מהדימוי של יוזמי המצעד והקהילה הלהט"בית. המאבק על קיום המצעד הוא מאבק על דימויה של העיר ועל מה ראוי ולא ראוי שיתרחש בה.

תחילת העבודה על המצעד התאפיינה באי וודאות באשר לעוצמת ההתנגדויות או שיתופי הפעולה הצפויים. ג'רי לוינסון ודני סאביץ' מתארים שניהם מתח רב סביב שיתוף הפעולה של המשטרה. המארגנים לא ידעו האם המשטרה תגן על הצועדים ותאשר את מסלול הצעידה או תנסה לסכל את היוזמה, במיוחד על רקע הפיגועים הרבים שהתרחשו בירושלים באותה שנה. המפגש עם המשטרה העלה אצל השוטרים שעסקו בנושא הומופוביה ודעות קדומות, אך גם הזדמנות למפגש בלתי אמצעי עם חברי הקהילה. כך מתאר דני סאביץ' את המפגש הראשון לתיאום המצעד עם המשטרה:

"אני ממש זוכר את הפגישה הזו... 20 שוטרים ושוטרת אחת שהיא הייתה הדוברת ... כאילו זה היה מאוד גברי.. מאוד משטרה... וזה התחיל בדאחקות של השוטרים על הומואים. מה אתם צריכים לצעוד, מה אתם יודעים מי יבוא מאחוריהם. לא לא פוליטיקלי קורקט אלא דאחקות על הומואים. לא יהיה לכם קשה לצעוד? ממש שיח מעליב, אוקיי? ואנחנו נשארנו רגועים וענינו. לא אנחנו לא פחדים, אנחנו חושבים שהגיע הזמן שנצעד בירושלים, מגיע לנו לצעוד. האמת היא שבאיזשהו שלב באמצע הישיבה, המפכ"ל, כאילו לא זוכר כבר מי השם שלו היה, הוא שינה את הטון והוא פתאום אמר, הוא הבין שאנחנו לא סתם איזה ליצנים שאנחנו באים, אלא אנחנו הולכים לעשות את זה ונעשה את זה. ואז פתאום זה שינה את הטון לאוקיי יש לי משימה ואני מתכוון לעמוד בה, אבל זה ממש נגיד תהליך שהתרחב תוך כדי ישיבה. אני זוכר אחר כך שביום לפני המצעד... ראינו את השוטרים... את מפכ"ל ירושלים נותן תדרוך לשוטרים, עומדים שמה השוטרים במסדר כזה והוא אומר תראו היום פעם הראשונה הומוסקסואלים ולסביות עומדים לצעוד בירושלים וזכותם ואנחנו נאפשר להם לצעוד. כאילו, זאת המשימה שלפניכם, אין שאלות. וזה היה מאוד מרגש."⁶³

⁶³ ראיון עם דני סאביץ', 25.6.2013.

אל מול העירייה המצב היה מורכב יותר. חברי מועצה חרדים הביעו התנגדות עזה לקיום המצעד בעיר ודרשו את ביטולו. הבית הפתוח לעומת זאת, היה נחוש להשיג את תמיכתה הכלכלית של העירייה, ואת חיובה לתלות דגלים ברחובות, בדומה למתרחש באירועים אחרים המתקיימים בעיר. הבית הפתוח הגיש בקשה לתמיכה כספית מאגף התרבות של העירייה⁶⁴, אך זו השיבה בשלילה והחליטה שלא לתמוך במצעד באופן כספי, אלא רק במתן שירותים שונים, כגון אספקת גדרות ושירותים נידים.⁶⁵ הסירוב של העירייה הביא את הבית הפתוח להגשת הבג"ץ הראשון, מבין רבים שיבואו אחריו, בדרישה מן העירייה לתמוך כספית בקיום המצעד באופן דומה לתמיכתה באירועים אחרים. בג"ץ הכיר באי החוקיות של החלטת ועדת התרבות של העירייה והעתירה הסתיימה בפשרה בה התחייבה העירייה להעביר לבית הפתוח 40,000 שקלים.⁶⁶

יש לציין שעל אף התבטאויות קשות של חברי מועצה והתנגדות העירייה למימון המצעד, עוצמת ההתנגדות למצעד הראשון לא הייתה עזה כפי שהיו ההתנגדויות בהמשך. בשנת 2005 פרץ לשטח המצעד אדם ודקר שלושה מהמשתתפים.⁶⁷ בשנת 2006, לקראת אירועי הגאווה העולמיים שהיו עתידים להתרחש בירושלים, עלתה עוצמת ההתנגדות והגיעה עד לאיומים על ראשי הבית הפתוח, לפרסום פשקווילים מאיימים ולהפגנות ענק.⁶⁸ על אף הקושי להיזכר במצעד הראשון בנפרד משאר המצעדים, לא מתארים המארגנים תחושת איום דומה לזו שהייתה במצעדים הבאים אחריו. המתח נבע ברובו מתחושה של אי וודאות ולא מאיומים והתנגדות אגרסיבית.

בחינת התגובות לכוונה לערוך לראשונה מצעד בירושלים חושפת את הפער בדימויה של ירושלים בין המתנגדים לצועדים. בעוד שהצועדים במצעד ביקשו לראות בו מצעד אותנטי, הצומח מתוך הקהילה ומותאם לאופיה של ירושלים, המתנגדים לו ראו בו ניגוד מוחלט לאופיה של העיר. אחד מן הפשקווילים מאותה שנה מצוטט אצל חגי אלעד:

"הזדעזעי ירושלים על הפשע הנוסף האיום והנורא... השבוע יעבירו את תהלוכת

הזימה של אנשי סדום... בפרהסיה בתהלוכה גדולה ברחובות ירושלים, אשר אין לתאר

⁶⁴ מכתב מחגי אלעד, מנכ"ל הבית הפתוח לעודד פלדמן, ראש אגף תרבות בעיריית ירושלים, 7.4.2002. מתוך ארכיון הבית הפתוח.

⁶⁵ מכתב מעודד פלדמן לחגי אלעד, 21.5.2002. מתוך ארכיון הבית הפתוח.

⁶⁶ בג"ץ 4533/02, הבית הפתוח למען הקהילה ההומו-לסבית בירושלים ולמען סובלנות חברתית ואח'י עיריית ירושלים ואח', 2002.

⁶⁷ דורון שפר ואפרת וייס, "מפגין דתי דקר משתתפים במצעד הגאווה בי-ם", אתר ויינט, 1.7.2005.

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3106435,00.html>

⁶⁸ למידע נוסף על ההתנגדויות המאיימות לקראת אירועי הגאווה העולמיים בירושלים, ראו: ניצן גלעדי (במאי) "ירושלים גאה להציג", סרט דוקומנטרי, 2008.

במילים את גודל הטומאה, הסחי והמאוס העלולים לגרש חס ושלוש את השכינה הקדושה

מירושלים עיה"ק".⁶⁹

קדושתה של ירושלים מוזכרת גם בדברי חבר הכנסת מטעם ש"ס ניסים זאב, אשר התייחס למצעד בירושלים באומרו "זה כמו חזיר במקדש".⁷⁰ ההקבלה בין ירושלים למקדש – המקום הטהור והקדוש ביותר, ובין המצעד לחזיר – החיה הטמאה והאסורה, מבטא את התחושה שהביעו מתנגדים רבים. ירושלים, כעיר קדושה, אינה המקום לקיומו של מצעד גאווה.

הבנה טובה יותר של פגיעה זו ניתן להשיג מתוך בחינה של האופן בו מצטיירת ירושלים במסורת היהודית.⁷¹ מעין נייזנה בוחנת דימויים של ירושלים בכתיבה היהודית ומראה כיצד המצעד נתפס על ידי המתנגדים לו כאירוע המחלל את הילת כבודה של העיר ואף גורם לעיר עצמה לבגוד באוהביה. נייזנה מראה כיצד ירושלים מואנשת בכתיבה היהודית ולכן מוכלים עליה מושגים של כבוד אדם, בדומה לאלו המוכלים על בני אדם. הבנה של נקודה זו מבהירה את האופן בו הדיון על קיומו של המצעד בירושלים חורג מדיונים הנוגעים לרגישות, התחשבות או פלורליזם תרבותי. ירושלים, המואנשת תמיד לדמויות נשיות – אם, בת זוג, או זונה, יכולה לבצע פגיעה בהדרת כבודם⁷² של המאמינים בה "איכה הפכה זונה קריה נאמנה"^{73.74} אני סבורה שכאן טמון יסוד אי ההסכמה בין הצועדים לבין המתנגדים היהודים הדתיים לצעידה. ירושלים של הצועדים היא עיר הבאה לשרת את יושביה, וככזו עצם קיומם של להטי"בים ירושלמים די בו כדי להצדיק צעידה במצעד גאווה. המתנגדים למצעד רואים את תושבי העיר כבעלי מחויבות לאופיה ולקדושתה וככזו תפקידם לשמור על כבודה שלא ייפגע, ועל יכולתה של ה"עיר" שלא לפגוע בכבודם הם.

⁶⁹ מובא אצל חגי אלעד, 2008. עמ' 299.

⁷⁰ מערכת וואלה, "מצעד גאווה בירושלים: זה כמו חזיר במקדש", אתר ואללה חדשות, 9.3.2002. <http://news.walla.co.il/?w=/9/234610>

⁷¹ כמובן שההתנגדות למצעד אינה ייחודית רק ליהודים דתיים, אולם בשל קוצר היריעה אעסוק כאן רק בהתנגדויות אלו.

⁷² נייזנה משתמשת במושגי הכבוד כפי שממשיגה אותם אורית קמיר. להרחבה ראו: אורית קמיר, **כבוד אדם וחווה**, הוצאת כרמל, 2008. עמ' 64-70.

⁷³ ישעיהו א: כא'.

⁷⁴ מעין נייזנה, **גאווה ודעה קדומה מאוד**, עבודת סמינר, האוניברסיטה העברית, 2009.

"זה מסמל חלק מהירושלמיות השפויה" - המצעד כסמל למאבק על ירושלים

פלורליסטית:

מצעד הגאווה בירושלים הוא כלי להשגת זכויות עבור הקהילה הלהט"בית. אולם בחינה של התגובות אליו, ושל חוויות הפעילים בו מרמזות על היותו חלק ממאבק רחב יותר על אופיה של העיר. בפרקים הקודמים בחנתי את האופן בו מסמל המצעד עבור הפעילים והצועדים את ירושלים כפי שהיו רוצים לראות אותה, ואת האופן בו הוא מסמל עבור המתנגדים לו את הבגידה באופיה של העיר. בפרק זה ברצוני לבחון את האופן בו משמש המצעד כסמל עבור הקהילה הסטרייטית התומכת במצעד, לערכים ולעקרונות החשובים להם.⁷⁵

בירושלים קיים קונפליקט בין האוכלוסיה החרדית לאוכלוסיה היהודית הלא חרדית באשר למידת הפלורליזם והליברליות שראוי שתהיה בירושלים, במיוחד במרחב הציבורי. כל אחת מן הקבוצות נאבקת על מקומה במרחב ועל האפשרות לעצבו על פי דרכה ואמונותיה. הציבור היהודי הלא חרדי בירושלים מבטא לעיתים קרובות תחושה שהציבור החרדי מבקש לכפות עליו את תפיסת עולמו ואורחות חייו.⁷⁶ מצעד הגאווה, בהיותו אירוע העוסק בזכויות על המרחב הציבורי, הפך עם השנים לסמל למאבק על אופיה של העיר. האפשרות לקיים מצעד גאווה בירושלים מהווה עבור האוכלוסיה היהודית הסטרייטית שתומכת במצעד עדות לכך שהעיר יכולה להיות מקום פתוח ומאפשר. כך למשל, הרב הקונסרבטיבי דוד לזר אמר באסיפת העמותה בה הוחלט על קיום המצעד הראשון בעיר: "דווקא הקהילה הזו [הסטרייטית] זקוקה למצעד. כדי להראות שקיימת שפיות בירושלים."⁷⁷ עדות דומה אחרת ניתן לראות בדבריו של דני סאביץ', המכהן כמנכ"ל קהילת "כל הנשמה":

"זה חשוב לחברי הקהילה שהם סטרייטים כאלה להשתתף במצעד, זה חלק מהזהות

הליברלית שלהם. זה מעגלים מאוד רחבים של השפעה. זה מסמל את חלק מהירושלמיות

השפויה, הזורמנית, שקיימת. אז הנה יש לך עדות שיש גם ירושלים שפויה."⁷⁸

⁷⁵ זכויות להט"ב משמשות לעיתים קרובות כסמל לליברליות, פלורליזם וזכויות אדם. לא מעט ביקורת נכתבה עד כה על ה"פינקווש", "טיוח בורוד", אשר משמש את רשויות המדינה ככלי לטשטוש עוולות הכיבוש והנעשה בשטחי יהודה, שומרון ורצועת עזה. מבקרי ה"טיוח בורוד" טוענים שמדינת ישראל עושה שימוש במאבק הקהילה הלהט"בית ובזכויות שהשיגה על מנת להציג את ישראל בעולם כמדינה נאורה וליברלית ולהתמודד עם הדימוי השלילי שלה. ראו: איל גרוס, 2013. עמ' 106-109.

⁷⁶ שלמה חסון, המאבק על צביונה התרבותי של ירושלים - הסדרים תסריטים ולקחים, מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות, 1996. עמ' 12-13.

⁷⁷ פרוטוקול אסיפה כללית של עמותת הבית הפתוח מיום 21.2.2002, מתוך ארכיון הבית הפתוח.

⁷⁸ ראיון עם דני סאביץ', 25.6.2013.

כמו דוד לזר, גם דני סאביץ' משתמש במונח "שפיות" על מנת לתאר את המציאות שקיום המצעד מסמל. השפיות היא הרצון לראות את ירושלים כעיר ליברלית ומקבלת. מקובל לחשוב על הקונפליקט הזה כקייטוב חילוני-דתי, אולם הדברים המתייחסים לקהילת "כל הנשמה" מבהירים כי המצב מורכב יותר. קהילת "כל הנשמה", היא קהילה דתית רפורמית, המביעה תמיכה גלויה במצעד ואף עורכת מדי שנה "שבתות גאווה" כדי לתת ביטוי לנוכחותם של להט"בים בקהילה. הקשר בין הקהילה הרפורמית למצעד הגאווה מתבטא גם בכך שהייצוג המשפטי של הבית נתמך בשנים האחרונות על ידי "המרכז לפלורליזם יהודי" של התנועה הרפורמית. חלק מן הקייטוב המתקיים בעיר סובב סביב להגדרה של יהדות ועל הרצון לכלול בתוכה מגוון רחב של דעות ופרקטיקות.⁷⁹ עדות נוספת לכך שהמצעד נתפס כסמל לירושלים הליברלית, הוא ההתייחסות למצעד במהלך של הבחירות לעירייה שבהן המועמדים נדרשים להביע את עמדתם בנוגע לגליטימיות של קיומו. לעיתים התייחסותם לסוגיה זו מופיעה בכותרות ראשיות בעיתונות המקומית והארצית.⁸⁰

עבור מארגני המצעד תהליך התבססות המצעד כסמל לפלורליזם באופן רחב יותר אינו מהווה בהכרח יתרון, יוסי וולפסון חש שהדבר בא על חשבון האפשרות ליצור שיתופי פעולה ולהתרחק מן הפילוג הקיים בירושלים:

"זה הכניס את המצעד לריבוע שאף פעם לא רצינו אותו של חרדים-חילוניים. ובמצעד הראשון זה לא היה הריבוע שלתוכו זה נכנס. זה היה סוגיה, זה עלה, זה בטוח היה שם אבל זה לא היה המיסוגור היחיד של המצעד... לצערי חלק גדול ממה שזה עשה לירושלים זה בתחום של הפלורליזם. זה עד היום זה אחד הסמלים החזקים של פלורליזם בירושלים. זה צמח מאוד להיות אירוע חילוני. בירושלים זה כבר לא דתיים מול חילונים, זה חילונים ודתיים לאומיים מול חרדים באיזשהו מובן. זה אחד המפגנים של הפלורליזם הירושלמי שקורה כל שנה."⁸¹

השפעותיו של מצעד הגאווה בירושלים חורגות מעבר להיותו כלי העצמה ופעילות של הקהילה הלהט"בית. עוצמות ההתנגדות שהוא מעורר אצל המתנגדים לו והתמיכה שהוא

⁷⁹ שלמה חסון, 1996, עמ' 14-15.

⁸⁰ ראו למשל: "גאידמק: אמות לפני שאאשר מצעד גאווה בירושלים", אתר ויינט, 25.8.2008, <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3587374,00.html>

⁸¹ ראיון עם יוסי וולפסון, 21.8.2013.

זוכה לה מהאוכלוסיה הסטרייטית הליברלית בירושלים מצביעים על כך שהוא מהווה סמל לויכוח מקיף ומהותי אשר זכויות להט"ב מהוות רק חלק מהנושאים הנידונים בו.

סיכום:

מצעד הגאווה בירושלים הוא אירוע בעל משמעויות רבות ושונות. בעבודה זו, נוסף על התייעוד ההיסטורי של התגבשות המצעד ועיצובו, בחנתי דימויים שונים הנוגעים לקיומו. מניתוח הנושא עלה שהמצעד מעורר דימויים שונים בקרב קהלים שונים. מארגני המצעד ביקשו לראות בו אירוע פוליטי המזמין את מגוון האוכלוסיות הקיימות בירושלים וייחדו אותו ממצעדים אחרים ובמיוחד מן המצעד הנערך בתל אביב. הם עיצבו את אופיו כמצעד ירושלמי, הצומח מתוך התרבות והמסורת המקומית ומתקשר עימה. עבור הקהל הירושלמי בכללותו היווה המצעד סמל לחלק ממאבק גדול יותר על אופיה של ירושלים כעיר קדושה ודתית אל מול עיר ליברלית ופלורליסטית. מתנגדי המצעד רואים בו בגידה במהותה של ירושלים ופרובוקציה שאין לה מקום בעיר, בניגוד אליהם תומכי המצעד רואים אותו כסמל לירושלים שיוויונית ומכילה.

עבודה זו מקיפה רק חלק קטן מתוך מכלול הנושאים בהם ניתן לעסוק בנוגע למצעד בירושלים. במחקר עתידי ראוי להרחיב ולבחון את משמעויותיו של המצעד עבור כלל התושבים בישראל, לא רק אלו החיים בירושלים. ניתן לבחון כיצד מוצג המצעד בתקשורת העולמית, בה הוא זכה לסיקור רב, ואת משמעות קיומו של המצעד בירושלים עבור יהודים, מוסלמים ונוצרים מחוץ לישראל. אף על פי שבמקומות רבים בעבודה התייחסתי להתרחשויות במהלך 11 השנים שחלפו מאז המצעד הראשון, לא בחנתי בה את התפתחות המצעדים לאורך השנים הללו וגם נושא זה ראוי למחקר.

ביבליוגרפיה:

מקורות ראשוניים:

- ראיון עם ג'רי לוינסון, יו"ר הבית הפתוח 1997-2004, 17.6.2013
- ראיון עם דני סאביץ', גזבר ויועץ משפטי בבית הפתוח 1997-2004, 25.6.2013
- ראיון עם יוסי וולפסון, חבר ועד הבית הפתוח ופעיל, 21.8.2013
- ראיון עם תמר אשר שי, ממקימות הבית הפתוח, 9.9.2013

ארכיון הבית הפתוח

תכתובות 2002

פרוטוקולים של ישיבות מליאה וועד 1999-2003

חומרים פרסומיים

כתבות עיתונות

גיליונות הזמן הרוד 1997-1999

אתר החדשות ויינט www.ynet.co.il

אתר החדשות ואללה www.walla.co.il

אתר החדשות ערוץ 7 www.inn.co.il

אתר גוגיי www.gogay.co.il

פרוטוקול הועדה לקידום מעמד האישה, 12 בפברואר, 2002.

מקורות משניים:

- אלעד חגי, בירושלים, מהמסלול של מצעד הגאווה רואים חומות, בתוך: כ"ץ ישראל, דגני זאב וגרוס תמר (עורכים), **אי-כאן שפה, זהות, מקום**, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2008. עמ' 252-276.
- גוברין נורית, ירושלים ותל אביב כמטאפורות בספרות העברית - התפתחותה של תדמית, חגית לבסקי (עורכת), **ירושלים בתודעה ובעשייה הציונית**, מרכז זלמן שזר, תשמ"ט. עמ' 434-450.

- גרוס אייל, "הפוליטיקה של זכויות להט"ב: בין (הומו) נרמטיביות ו(הומו) לאומיות לפוליטיקה קווירית", **מעשי משפט**, גיליון ה', אוניברסיטת תל אביב, 2013. עמ' 141-101.
- הרטל גילי, פוליטיקה של גאווה ובושה בפעילות להט"ב בישראל, עבודת דוקטור, התוכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר-אילן (בדפוס).
- חושן מאיה, אוכלוסיה בירושלים ובמרחב סביב לה, בתוך: חושן מאיה וחושן שלמה (עורכים), **ירושלים בת-קיימא: סוגיות בפיתוח ובשימור**, מכון ירושלים לחקר ישראל, 2004. עמ' 46-72.
- חסון שלמה, המאבק על צביונה התרבותי של ירושלים - הסדרים תסריטים ולקחים, מכון פלורסהיימר למחקרי מדיניות, 1996.
- חסון שלמה, "עיר אחת שהיא שלוש", **פנים-תרבות חברה וחינוך**, גיליון 28, 2004. כתב עת אינטרנטי, <http://www.itu.org.il/?CategoryID=563&ArticleID=2079>.
- טריגר צבי, "בין ירושלים לאום אל פאחם: על מה שיש ועל מה שאין בפסיקת בג"ץ בעניין מצעדי הגאווה בירושלים וצעדת הימין הקיצוני באום אל פאחם", **המשפט**, גיליון 27, המכללה למנהל, 2009. עמ' 339-380.
- נייזנה מעין, גאווה ודעה קדומה מאוד, עבודת סמינר, האוניברסיטה העברית, 2009.
- פדבה גלעד, "נעלבים באופן טבעי? ארבע פרדיגמות בשיח התקשורתי ההטרוסקסואלי אודות מצעד הגאווה בירושלים", **סוגיות חברתיות בישראל: כתב עת לנושאי חברה**, גיליון 7, המרכז האוניברסיטאי אריאל, 2009. עמ' 120-149.
- פנסטר טובי, ואיתי מנור, "אזרחות הומו-לסבית במרחב העירוני התל-אביבי והירושלמי", **סוציולוגיה ישראלית**, גיליון י"ב, אוניברסיטת תל אביב, 2010. עמ' 7-28.
- קלרמן אהרן, "יחוד ומאבק תרבותיים בין ירושלים לתל אביב: ההיסטוריה חוזרת", **עיר ואיזור**, גיליון 19, הוצאת משרד הפנים, 1989. 120-130.
- קמיר אורית, **כבוד אדם וחווה**, הוצאת כרמל, 2008. עמ' 64-70.

- Armstrong Elizabeth A, and Cragge Suzanna M, "*Movements and Memory: The Making of the Stonewall Myth.*" **American Sociological Review** 71, no. 5, American Sociological Association 2006. Pp. 724-751.
- Burgess Allison HF, *It's Not A Parade, It's A March!: Subjectivities, Spectatorship, and Contested Spaces of the Toronto Dyke March*, Doctorate Thesis, University of Toronto, 2011.
- Johnston Lynda, **Queering Tourism: Paradoxical Performances of Gay Pride Parades**, Psychology Press, 2005.
- Redfield Robert, and Singer Milton B, "*The Cultural Role of Cities*", **Economic development and cultural change** 1, The University of Chicago Press, 1954. Pp. 53-73.
- Shalom Haya, *The Story of CLaf: The Community of Lesbian Feminists*, **Sappho in the Holy Land: Lesbian Existence and Dilemmas in Contemporary Israel**, Frankfort Nachmias Chava, and Shadmi Erella (eds.), SUNY Press, 2005. Pp. 39-63.
- Mudu Pierpaolo, "*Repressive Tolerance: The Gay Movement and the Vatican in Rome*", *GeoJournal* 58, Kluwer academic publishers, 2002. 191-195